

İSTANBUL'DA

KANTO

MURAT BELGE*

“Kanto” adının “yerli” bir buluş olmadığını, yabancı kökenli bir musiki türünü anlatan yabancı kökenli bir kelime olduğunu ispat etmek için ayrıntılı, dâhiyane tartışmalara girmeye, kanıtlar bulup göstermeye gerek yok herhâlde. Kelimenin İtalyanca “belcanto”dan geldiği belli. Anlattığı musiki türünün buranın ürünü olmadığı da aynı derecede açık.

Bu durum zaten “tür”ün tarihini de açıklıyor. Daha kimsenin ağzından “kanto” diye bir kelime çıkmamışken, Osmanlı toplumu “Batılılaşma” sürecine girmişti. “Girme” kararı, toplumun kendisinden gelen bir talep değildi; “toplum için” karar verenlerin kararıydı. Şüphesiz, kendilerine sorulacak olsa, “Evet, öyle yapalım.” diyecekler çıkardı. Batı’yı daha yakından, daha iyi anlayarak izleyen gayrimüslim kesimler arasında, bu onayı vereceklerin sayısı muhtemelen daha da fazla olurdu. Ama sonuç olarak o aşamada bunlar bayağı küçük bir azınlıktan ibaretti. Çoğunluğun buna karşı olduğunu söylemek de muhtemelen doğru olmaz. Çoğunluk herhâlde, günümüz anketlerinin “fikri yok” kategorisinde yer alırdı. Ama “Hayır, öyle şey olmaz.” diyeceklerde mutlaka bulunurdu.

Devlet bu konuda bir anket yapmadan, referanduma da başvurmadan işe girişmişti zaten. “Kanto” türü ortaya çıktığında, süreç zaten epeyce ilerlemişti. Ama bunu biraz değiştirerek de söyleyebiliriz: “Süreç epeyce ilerlediği için ‘kanto’ ortaya çıkabildi.”

Diyebiliriz ki kanto toplumun bu belirleyici Batılılaşma sürecine karşı

verdiği bir tepki ya da tepkilerden biridir. Ama “teпки” derken, öyle düşmanca bir tepki de değildir. Tersine, o sürecin getirdiklerini alıp kullanan bir tepki biçimidir.

Kanto ortaya çıkıncaya kadar neler olmalıydı, neler olmuştu ki, böyle bir tür mümkün oldu? Şuna kısaca bir göz atalım.

Her şeyden önce, Beyoğlu! Batılılaşmış olan, olmasa da öyle olmak isteyen herkes oradaydı. XIX. yüzyılda Beyoğlu’nda “birahane” de açılıyordu, “café-chantant” da. Çeşitli Avrupa ülkelerinden “çalgıcılar” gelip bilinmedik musikiler getiriyorlardı. Ora hayatında, bizim alışık olmadığımız “gibi” ve “kadar” kadın da yer alıyordu. Bosco’dan beri varlığına alışılan bir tiyatro faaliyeteydi.

Beyoğlu’nda bunlar oldu ama yüzyıl sonuna yaklaşırken bunlar Beyoğlu’nun dışına da taşdı. Şehzadebaşı-Direklerarası başladı. Çünkü Beyoğlu’nda olanların namı yayılmıştı; bunlara katılmak isteyen de çoktu. Ama Beyoğlu’na gitmek de kolay değildi. Nasıl oturulur, nasıl kalkılır, nasıl konuşulur, nasıl sipariş verilir, ne giyilir vb., vb.? Dolayısıyla, Şehzadebaşı-Direklerarası’na taşınan kanto bu bölgenin izleyicisine göre uyarlandı. Bunun henüz doğru dürüst bir araştırması yapılmadığı için oluş sürecinin ayrıntılarını bilmiyoruz. Ama sonuçlarını gördük. Bir şeyler Beyoğlu’ndan tarihî kente, alaturka İstanbul’a, Direklerarası ya da bazı başka yerlere kaydı (bazı “art-nouveau” apartmanlarda yapıldığı gibi).

Hani, “gardrobe” değil “gar-dolap” veya “Nescafé” değil de “Neskahve” var ya... Bu da aslında öyle bir gidişti. Fransa’dan gelmiş “Matmazel” bilmem kim değil, Şamram söylüyordu orada. Ama olsun, bu da iyiydi; hatta daha iyiydi.

İlk kantoların bildik şarkılardan fazla farkı yoktur. Hani, bugünün bu

eski geleneklerden büsbütün kopmuş gencine dinletseniz, Dede Efendi filan da sanabilir. Eh, dönüşüm öyle kolay ya da çabuk olan bir şey değil. Zaman alıyor. Ama bir süreç bir kere başladı mı, kendi mantığının gerektirdiği yolda devam eder. Şamram gitgide şakraklaştı.

Kanto, her şeyden önce, yenilikle ilgili bir olaydır. Bu “yenilik” denen nesnenin ürünüdür kendisi; bunun bilincindedir hep: söyleyen de, dinleyen de. Bir özelliği de, kendine gülebilmeye yeteneğini hiç elinden kaçırmamasıdır. Annesinin elbisesini ve yüksek topuklu ayakkabılarını giymiş olarak arkadaşlarına şarkıcı falanca taklidi yapan küçük kız olduğunu hiç unutmaz. Bir yandan kıs kıs güler.

*Tepemizde firmaman,
Yıldızlar etensölen,
Sen Margörit, ben Arman
Fezon lamur güzelim,
Gel kırlarda gezelim,
Elimde olsun elin,
Olmazsak da çok entim,
Fezon lamur güzelim.*

Bunu kim yazdıysa, “entim” olmadan “fezon lamur” durumuna kendisi de epey gülmüştür. Amerikalılar da benzerini yapmıştı:

*Darling, je vous aime beaucoup
Je ne sait pas what to do!*

Ama bu, Paris’e yolu düşmüş Amerikalının çabası. Kantocu, bu durumu bir kader, bir “insanlık durumu” olarak sırtladığının farkında

Kanto Batılılaşma ile gelen hayat hakkında bir “yorum”dur. Daha önce yazdığım bir yazıda¹ söylediğim gibi, hayatımızda yeni olanı dolaylı yoldan söyleyerek uğradığımız travmaları yumuşatır.

*Daktilo, daktilo,
Şen şakrak daktilo!
Telefon başındayım,
Alo!*

¹ Murat Belge, “Kantolar”, *Kantolar Albümü: 1905-1945*, İstanbul 1998, s. 18-24 (CD-Kitapçık).

* Bilgi Üniversitesi

Yeni iş koşulları, yeni iş yerleri. Ofis denen yerde telefona cevap veren bir “daktilo” denilen tuhaf makinanın başında oturup bir şeyler yazan biri çıkmış. Genellikle bir kadın oluyor. Bildiğimiz kadınların hiç bilmediği ve yapmadığı şeyleri yapıyor.

Başka birileri bunlara dış gıcırdatıp “Bunun sonu kıyamet!” diye homurdanırken kanto sevimlileştirerek alıştırıyor. Telefon başında, “kıyamet” değil.

“Sahne” olan yerde, “performans”ın öznesiyle nesnesi, alanla veren karşı karşıya olurlar. Nükte olarak koyduğu şeye insanlar kaptıramıyor ve gülmüyorsa “yarın akşama kadar” onun değiştirmeye bakarsın. Bu anlamda bir “geniş katılım” mekanizması işler. “Popüler”in karşılığıdır bu. Böyle olması kantonun bir avantajı oldu, üretene tüketen arasında daha iyi bir paylaşım alanı kuruldu. Bu bakımdan, aşağıdan yukarıya işleyen bir sürecin ürünü olduğunu söyleyebiliriz; müzik kadar uzman bilgisi gerektiren bir alanda “aşağıdan yukarıya” ancak bu kadar olabilir. Aslında kanto besteleyenler hiç öyle avam falan değildir. Refik Fersan’dan Sadettin Kaynak’a, işini gayet iyi bilen, müziği de, Doğu’suyla Batı’sıyla iyi bilen sanatçılardır.

Dolayısıyla kanto özel koşulların, özel bir dönemin ortaya çıkardığı bir türdü. Yani, koşullarına bağlıydı. Koşullar değişince kaybolmaya mahkûmdu. “Koşullar” derken kastedilen ne? İşte, Batılılaşma sürecinden söz ediyorum. Bunun ta başında kanto olamazdı; ancak bir olgunlaşma aşamasında o da yerini alabilirdi. Ama sonuç olarak, bir “süreç”ten söz ediyoruz; sürecin daha ileri evrelerinde de kanto ortamları bağdaşır bir şey olmaktan çıkıyor. Çünkü onun yaslandığı “şaşkınlık”, yenilik isteği ve korkusunun kendine özgü karışımı değişiyor. İnsanlar bir

sandalyede oturup Peruz’u, Amelya’yı dinleyecek (ve seyredecek) yerde kendileri bir tango yapmayı tercih ediyorlar. Yenilik, yeni olmaktan çıkıyor.

Bazı gelişmeler gene de olabilirdi; ama onların bir temeli oluşmamıştı. Liza Minelli’nin *Cabaret*’i gibi bir gelişmeyi kastediyorum. Nitekim o film, bizde kantonun tarihe karışmaya başladığı 1930’larda Berlin’de olanları anlatıyor. Berlin’de “Cabaret” gibi bir eğlence yeri mümkün. İstanbul’da çok zor. Kantonun “kabare”ye sığması, yalnız kendi yapacağı bir şeye bağlı değil; müşterileri de sığrayabilmeli ki, yukarıda buluşulsun.

Dolayısıyla kanto yolda kaldı. Bazı “dirilme/diriltme” çabaları da uzun vadeli sonuç vermedi. Ama “yolda” olduğu sürece doğrusu iyi çalıştı, insanların yüzünü güldürdü, yani genel olarak insanlara iyi geldi.